

УДК 372.881.116.12

Романишина Н.В.

ІНТЕНСИФІКАЦІЯ ПРОЦЕСУ ВИВЧЕННЯ МЕТОДИКИ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ СТУДЕНТАМИ ПЕДАГОГІЧНИХ ВНЗ

Автор статті теоретично обґрунтовує напрями інтенсифікації процесу вивчення студентами педагогічних вищих навчальних закладів методики української літератури, перевіряє їх практично, моделюючи лабораторне заняття-тренінг, – набуття досвіду трансформувати науковий фактаж у методичні настанови, як наповнити пізнавальну діяльність школярів на уроках рідного письменства емоційним змістом

Ключові слова: методика літератури, інтенсивне навчання, активізація, опанування інформацією, принцип емоційності.

Постановка проблеми. Ефективною на етапі модернізації сучасної вищої освіти є система навчання, що базується на інтенсивних засадах. Традиційно проблема оволодіння студентами інформацією, яка безперервно зростає, вирішувалася шляхом поповнення програм новим матеріалом, збільшенням кількості годин на вивчення навчальних дисциплін тощо. Нині можливості організації екстенсивної освітньої діяльності вичерпали себе, процес опанування інформаційним простором, поглиблене і ґрунтовне засвоєння знань здійснюється за рахунок мобілізації інтелектуальних, духовних, психологічних ресурсів молоді людини, підвищення рівня мотивації, стимулювання активності, творчості.

Затребуваність суспільством висококваліфікованих фахівців, зокрема учителів української літератури, зумовлює ускладнення не лише технології їх підготовки, а й змісту одного з базових для бакалаврів педагогічного спрямування предметів – методики навчання української літератури. Академічне навчання із цієї нормативної дисципліни включає знайомство студентів з основами, суттю та розвитком науки; обізнаність із найновішими досягненнями літературознавства у поєднанні з новітніми здобутками психолого-педагогічної думки, встановленням взаємозв'язків із філософією, історією, культурологією, лінгвістикою та ін.; прочитання художніх творів класиків та письменників раніше заборонених, замовчуваних; вивчення педагогічного досвіду кращих вчителів-словесників, вміння відтворити літературознавчу освіту під час виробничої практики тощо. Для забезпечення якості виконання навчальної програми, матеріал із методики української літератури важливо систематизувати та структурувати відповідно "принципу ошадності в освіті" (Х. Ортега-і-Гассет), віднайти інтенсивні технології, методи, форми та засоби вивчення дисципліни.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковане розв'язання проблеми дослідження. Теорію інтенсивного навчання розробляли науковці: Ю. Бабанський, Д. Бруннер, П. Гальперін, Д. Ельконін, П. Ерднієв, С. Караман, Г. Китайгородська, Г. Лозанов, В. Монахов, Д. Сачман, Д. Чернілевський, В. Шаталов та ін. Інтенсифікація, – обґрунтовує методист С. Караман, – компенсує відставання школи на всіх її щаблях від небаченого прискорення науково-технічного прогресу, "дає змогу людині в процесі діяльності реалізувати набуті знання, здібності, уміння, значно посилює рівень задоволеності працею і забезпечує психологічний комфорт" [3]. Нові підходи до керування процесом вивчення методики української літератури, завдання і вправи, які розвивають у студентів навички активної, творчої, самостійної діяльності, пропонують автори сучасних посібників, практикумів: Л. Башманівська, Н. Білоус, Л. Гулевич, О. Куцевол, В. Микитюк, І. Руснак та ін. [1, 2, 4, 5, 6]. Зважаючи, що у сучасній педагогіці удосконалення вищої освіти все частіше пов'язують із визначенням і впровадженням інтенсивних технологій, **мета статті:** окреслити напрями інтенсифікації процесу вивчення методики української літератури студентами педагогічних ВНЗ (із метою формування в них нового типу мислення, нового, направленного на ефективне вирішення навчальних завдань, стилю діяльності), практично втілені в моделі лабораторного заняття.

Виклад основного матеріалу. Вивчивши та узагальнивши результати теоретичних досліджень, досвід творчих викладачів, відзначимо важливість удосконалення змісту літературної освіти майбутніх учителів-словесників, не лише в аспекті обсягу, також якості. Проблема в тому, щоб, збільшивши матеріал, який слід опрацювати на занятті, забезпечити належний рівень і глибину осмислення, мінімізувавши витрати зусиль студентів. Ураховуючи фактор психологічних, особистісних можливостей, насамперед важливо визначити мету, завдання діяльності, мотивувати кожного, зацікавити.

Наприклад, перед оголошенням теми заняття "Емоційна насиченість навчально-виховного процесу вивчення української літератури", викладач пояснить, у чому її актуальність: "Емоційний компонент

виступає провідним смислом вивчення рідної літератури. У навчальній програмі за новим Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти зазначено, що на вимогах емоційної сфери, виокремлених курсивом, зроблено особливий акцент; емоційний "прогноз" увиразнює й "дисциплінує" весь навчальний процес на уроках української літератури. Опановуючи предмет, школярі вчаться "керувати своїми емоціями", "висловлювати" їх, розвивають почуття. Опис, пояснення, диференціація "емоцій" та "почуттів" – прерогатива психологів. Фахівці в галузі педагогіки (С. Пальчевський, І. Підласий, В. Помагайба та ін.) розглядають емоційність серед дидактичних принципів навчання; теоретики і практики методики літератури – серед специфічних. За Є. Пасічником, емоційність є складовою принципу аналізу художнього твору в єдності думки і почуття; принципу, – на думку Г. Токмань, – дуже складного для реалізації, що "потребує душевної тонкості та режисерської майстерності від педагога"; але дотримання якого, – переконаний Б. Степанюшин, – "забезпечує головний успіх уроку". О. Куцевол до основних креативних якостей, професійно необхідних для методичної діяльності вчителя літератури, зараховує емоційно-креативні властивості; обґрунтовує надважливу роль емоцій у педагогічному творчому процесі ("мотив, мета й супровід"). Оскільки таку стереофонію творить взаємопереплетення різних систем, підґрунтям яких є насамперед літературознавча, психологічна та педагогічна теорія, тему включено до першого змістового модуля "Роль дисципліни "Методика навчання української літератури в школі" у вітчизняній моделі літературної освіти вчителя-словесника" для висвітлення одного з вузлових питань – зв'язку методики навчання української літератури з іншими науками. Таким чином, позиціонували зміст навчального матеріалу як спеціально дібраний, професійно спрямований. Також викладач уточнить мету заняття: "вчити майбутніх учителів-словесників реалізовувати принцип емоційності у процесі навчання української літератури; віднайти пояснення важливості наповнення пізнавальної діяльності школярів емоційним змістом у психологічній, педагогічній та літературознавчій теорії". Щоб кожен студент усвідомив, на який майбутній результат орієнтуватися, передбачаємо етап заняття: "Висловлювання очікувань учасників".

Високого рівня пізнавальної активності аудиторії досягаємо, пропонуючи систему завдань пошукового характеру, із застосуванням набутих у процесі вивчення різних дисциплін (літературознавчі курси, психологія, педагогіка) знань та вмій; узгоджуючи "когнітивні та афективні потреби" (У. Макгу) – емоційність актуалізується у навчанні та художньому тексті. Використовуємо різні способи структурування програмового матеріалу (блоки, узагальнювальні таблиці, схеми, алгоритми, "технологічні" вказівки). Наприклад, повідомлення про психологічний аспект емоцій рекомендовано готувати за опорним конспектом-схемою: "Чи важливо школярам розрізняти "почуття" та "емоції"? Пізнання відкривається "емоційним ключем", позбавлений емоційної присутності навчальний процес породжує нерозуміння учнями нового навчального матеріалу, послаблене запам'ятовування і швидке забування. Емоційно налаштовані на урок учні досягають значно більших успіхів, ніж ті, яких не заохочували. Планування діяльності учнів, яке включає детальне продумування факторів впливу на їх емоційну та мотиваційну сферу. Емоції у структурі художнього сприймання твору. Плекання емоційної пам'яті учня. Емоційний інтелект – запорука життєвого успіху (американська приказка: "IQ дає тобі роботу, а EQ – кар'єру").

В інтенсивному навчанні вирішальним є фактор інтеграції навчально-пізнавальної діяльності й спілкування, зокрема рольового. Оскільки обрана тема має неоднозначне тлумачення, вимагає обґрунтування з трьох позицій, які є водночас трьома професійно важливими блоками, студенти обирають ролі "літературознавців", "психологів" та "дидактів". Кожний виконує вправи певної малої творчої групи, є відповідальним за вибір власної освітньої траєкторії, раціональну організацію самостійної роботи, пошук і використання наукових обґрунтувань, уточнення теоретичних понять, приклади із практики (художніх творів, педагогічного досвіду), технічні засоби презентації виконаних завдань. Навчальна діяльність відбувається в атмосфері міжособистісної комунікації, колективного обговорення варіантів вирішення проблем. Заплановане діалогічне спілкування між групами: запитання один одному, дискусії, взаєморецензування відповідей, взаємооцінювання.

"Психологи" і "дидакти", наприклад, виконують вправи "літературознавців": "Творче читання". Прочитайте текст (фрагмент), інтонаційно виявивши його розуміння, передавши свої емоції, настрої як відгук на прочитане на глибинному рівні свого "я". "Pro et Contra". Кожна з груп представляє обґрунтовану точку зору на захист або спростування тези: "вивчення основних положень та понять теорії літератури /.../ сприяє поглибленому емоційно-естетичному сприйняттю твору" (К. Соп'яненко). "Захист фрагменту конспекту уроку". Витишіть із програми виокремлені курсивом "вимоги емоційно-ціннісної сфери", які необхідно обов'язково враховувати під час розгляду конкретних художніх текстів. На одному прикладі покажіть, як ви будете реалізовувати рекомендації авторів програми? "Поетизація почуття кохання". Напишіть етюд (есе, поезію) на тему: "З любові – творчість, з любові – щастя людське" (Олесь Гончар).

Крім того, що особистість розвивається у учінні та спілкуванні, саме імітаційно-ігрове моделювання дозволяє відтворити в умовах навчання у педагогічному ВНЗ шкільний процес вивчення української літератури. Аналізуючи конкретні ситуації, студенти визначають правильні і помилкові рішення, вчаться міркувати аналітично, уникати конфліктних ситуацій тощо, трансформуючи пізнавальну діяльність у професійну. Наприклад, вправа групи дидактів "Майже за Макаренком". У 20-х рр. ХХ ст. А. Макаренко

заохочував тренінг у педінституті: "Ось група. Один з вас займає директорське крісло, а інший грає учня, провина якого в тому, що він сказав неправду. Будь ласка, розмовляйте з ним, а ми подивимось /.../" ("Моє педагогічне бачення"). Покажіть вміння дотримуватися демократичного стилю спілкування; спокійно, без крику, образ, можливо, з гумором, виходити з важких ситуацій, як-от: "Учень запитав вчительку, коли народився Т. Шевченко. Вона відповіла: "У 1840 році". Учень зі зневажливою посмішкою виправив: "Можливо, ви хотіли сказати у 1814 році?" Клас вибухнув реготом". Якщо учасникам буде складно відповідати на питання, спираючись на досягнення суміжних наук, пропонуємо кожній із груп самоорганізуватися, обравши варіанти роботи відповідно технології кооперативного навчання, – ротаційні трійки, два – чотири – разом, карусель, синтез думок, проект, коло ідей, акваріум тощо.

Визначений основний психологічний механізм навчання як творчості зумовлює добір відповідних нетрадиційних форм занять (тренінг, круглий стіл, консультація, конференція, брифінг, дебати, засідання методичного об'єднання, коучинг, парадокс, сумнів, пошук істини тощо). У плані лабораторного заняття-тренінгу з теми "Емоційна насиченість навчально-виховного процесу вивчення української літератури" в рубриці "Nota bene!" студенти прочитають, що тренінг – це інтерактивна форма групової роботи, яка забезпечує активну участь і творчу взаємодію учасників між собою та з викладачем у системі "тренер – учасник – група". Мета тренінгу – здобуття і поповнення знань, відпрацювання певних умінь і навичок, формування або корекція особистісних установок, поглядів чи переконань учасників. Група вчиться, виконуючи практичні завдання тренера. Викладач розробляє план-сценарій тренінгу, визначає його мету та завдання, розподіляє ролі між учасниками, заохочує виготовлення змістовного роздавального матеріалу. Тренер – не те саме, що вчитель. Учасники переконані в його досвідченості, не лише теоретичній, але й практичній підготовці. Тренер не нав'язує "правильне" знання, але орієнтує на знаходження варіантів рішень, програмує на подальше самостійне відпрацювання навичок і вмінь. Викладач може брати участь у обговоренні як представник однієї з "груп", віддати роль тренера студентам із високою навчальною мотивацією. Серед умінь, які відпрацьовують студенти-тренери, зокрема дослідницькі. Наприклад, лідер "літературознавців" готує міні-лекцію за запропонованими викладачем орієнтовними тезами: "Емоційний досвід учня-читача. Художні твори – матеріал для усвідомлення великого значення для формування особистості почуття. Визначення емоційної тональності твору, ставлення до прочитаного (прослуханого) як елемент аналізу твору. Виразність зразкового читання. Репрезентація емоційності в текстах; робота з епізодами, які несуть найбільше емоційне навантаження; увага до внутрішнього світу, почуттів образів-персонажів; визначення художніх засобів, завдяки яким автор здійснює емоційний вплив на читача. Опис викликаних художнім словом відчуттів. Визначення у шкільній програмі "поezії як сповіді душі, вияву найсокровенніших думок і почуттів людини", реалізація завдання – "розвиток вміння відчувати поezію". Поетизація почуття (кохання, краси, дружби, вірності, патріотизму тощо). Формування вмінь поетично висловлювати свої думки. Усвідомлення естетичної насолоди від читання, розуміння мистецького твору".

Спеціально організована рефлексивна діяльність студентів і викладача запланована, щоб конкретизувати і структурувати актуальні методичні проблеми, уточнити отримані результати, набувши певного досвіду, передбачити нові завдання.

Висновки. Таким чином, основними напрямками інтенсифікації навчання методики літератури у педагогічних ВНЗ є: збільшення інформаційного обсягу дисципліни, – при цьому внутрішні дані й можливості особистості спонукатимуть її до активності, ефективного осягнення структури, методів, сутності методичних понять і категорій тощо; комплексний підхід до відбору навчальної інформації, її викладу, зокрема нелінійного (розробка різних варіантів змісту), укрупненими блоками, на міжпредметній основі, з використанням педагогічних ситуацій, нових форм організації навчального процесу; зміцнення навичок самостійного пошуку знань, заохочення "комунікативного обміну та інтеракції" (Д. Джері) з викладачем, одногрупниками, творчої діяльності; дотримання принципів мотивування кожного, вибору індивідуальної освітньої траєкторії.

Перспективи подальшого пошуку з означеної проблеми потрібно спрямувати у руслі підготовки навчально-методичного забезпечення дисципліни "методика української літератури" відповідно до вимог інтенсифікації навчального процесу у ВНЗ, інноваційного потенціалу педагогічного університету.

Використані джерела

1. Башманівська Л. Практикум з методики викладання української літератури / Л. Башманівська, Н. Білоус. – К.: Слово, 2013. – 144 с.
2. Гулевич Л. Методика навчання української літератури. Практикум / Л. Гулевич. – Дрогобич: ВД ДДПУ імені Івана Франка, 2014. – 148 с.
3. Караман С. Інтенсифікація навчання... [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://interklasa.pl/portal/dokumenty/ridna_mowa_uk/index.php.

4. Куцевол О. Методика викладання української літератури (креативно-інноваційна стратегія) / О. Куцевол. – К.: Освіта України, 2011. – 464 с.
5. Микитюк В. Практикум з методики викладання української літератури / В. Микитюк. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 186 с.
6. Руснак І. Роль тренувального практикуму в процесі формування художньо-педагогічної компетентності студентів-філологів / І. Руснак // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2012. – № 1. – С.71–80.

Romanishina N.

INTENSIFICATION OF THE PROCESS OF TEACHING UKRAINIAN LITERATURE METHODICS BY STUDENTS OF PEDAGOGICAL UNIVERSITIES

Effective on the stadium of modernization of modern higher education is the system of education which is based on the intensive foundations. Traditionally the problem of taking information by the students, which grows continuously, was decided by the way of the renewal of the programs by new material, increasing of the number of hours of the subjects study etc. Now the opportunities of the organization of extensive educational activities are exhausted, process of taking information space, depth and thorough learning is doing through the expense of mobilizing the intellectual, spiritual and psychological resources of a young man, raising motivation, stimulate activity and creativity.

To ensure quality of implementation of educational programs, saturated by information material from the methodics of Ukrainian literature is important to organize and structure according to the "principle of thrift in education" (H.Ortega-and-Gasset), find intensive technologies, methods, forms and tools of the discipline. The author of the article theoretically justifies directions of the intensification of the studying Ukrainian literature methodics by students of pedagogical universities: increasing of the information amount of the discipline, – while internal data and capabilities of the individual will induce its activity, effective achieving of the structure, methods, forms, essence of teaching concepts and categories etc.; an integrated approach to the selection of educational information, its presentation, including aggregated blocks on interdisciplinary basis; strengthen of the skills of independent search for knowledge, encouraging "communicative exchange and interaction" (D.Jerry) with the teacher, classmates, respect for the principles motivating everyone choosing individual educational trajectory.

Intensive technology was tested on the modeled by the author laboratory training "Emotional richness of the educational process of studying Ukrainian literature."

Key words: *methodics of literature, intensive study, activization, taking the information, principle of emotionality.*

Стаття надійшла до редакції 28.05.2016 р.